

СЕКЦІЯ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.47:332.146.2

Жовтяк Г.А.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств міського господарства
Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова*

ОЦІНКА МІСЦЯ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРА В РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Виконана оцінка місця транспортного сектора в регіональних економічних системах. З цієї метою використаний інструментарій Системи національних рахунків. Це дозволило визначити, з одного боку, сфери діяльності, для яких транспорт виступає ключовою статтею витрат, а з іншого – оцінити структуру витрат транспорту у галузевому розрізі.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт, валова додана вартість, проміжне споживання, регіональна економічна система, транспортна послуга.

Жовтяк А.А. ОЦЕНКА МЕСТА ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРА В РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ

Выполнена оценка места транспортного сектора в региональных экономических системах. С этой целью использован инструментарий Системы национальных счетов. Это позволило определить, с одной стороны, сферы деятельности, для которых транспорт выступает ключевой статьей расходов, а с другой – оценить структуру затрат транспорта в отраслевом разрезе.

Ключевые слова: валовый внутренний продукт, валовая добавленная стоимость, промежуточное потребление, региональная экономическая система, транспортная услуга.

Zhovtiak H.A. ESTIMATION OF THE PLACE OF THE TRANSPORT SECTOR IN REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

The estimation of the place of the transport sector in regional economic system was carried out. With this aim we used the instruments of the System of National Accounts. On the one hand it made it possible to determine the sphere of activity in which transport is a key part of expenditures and on the other hand we were able to evaluate the structure of costs on transport in this branch of industry.

Keywords: gross domestic product, gross added value, intermediate consumption, regional economic system, transport service.

Постановка проблеми. Найважливіше завдання сучасного етапу соціально-економічного розвитку українських регіонів полягає у забезпеченні сталого економічного зростання як основи підвищення рівня і якості життя населення. Це завдання вимагає динамічного й збалансованого розвитку всіх структурних складових регіональної системи, включаючи транспортну інфраструктуру, яка в даний час починає відігравати провідну роль у розширенні перспектив соціально-економічного розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у вивчення організації міжгалузевих зв'язків зробив лауреат Нобелівської премії з економіки В.В. Леонтьєв, який розробив міжгалузевий ба-

ланс або метод «витрати випуск» [1, с. 45-132]. Транспортну інфраструктуру як нерозривно пов'язану з проблематикою регіонального розвитку досліджували О.В. Васильєв, Ю.Є. Пащенко, Л.Г. Чернюк та ін. Зокрема, О.В. Васильєв досліджував транспортне інфраструктурне забезпечення господарювання в регіонах України [2, с. 61-147], Ю.Є. Пащенко аналізував транспортну забезпеченість економічних районів України [3, с. 87-235]. Л.Г. Чернюк досліджувала взаємозв'язок між транспортом та розташуванням продуктивних сил України [4, с. 37-121]. Водночас актуальні тенденції трансформації розміщення продуктивних сил зумовлюють недостатній рівень дослідження проблематики поєднання розви-

Таблиця 1

Проміжне споживання у структурі випуску ВЕД «Діяльність транспорту», млн грн

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Всього проміжне споживання	13874	15842	20159	10576	32212	37432	49053	66547	64893	78494	104277
Оплата праці найманих працівників	8118	11145	13541	7433	19485	24777	27846	39623	40024	46194	56870
Податки на виробництво та імпорт	3618	2541	3063	630	3687	4674	5079	5899	5791	5945	7645
Субсидії на виробництво	-250	-128	-289		-383	-513	-737	-924	-644	-742	-862
Валовий прибуток, змішаний дохід	10160	8953	12681	13256	15341	15726	22367	24580	36509	40524	50360
Валовий внутрішній продукт	21646	22511	28996	21328	38130	44664	54555	69178	81680	91921	113983
Випуск продукції	35520	38353	49155	31904	70342	82096	103608	135725	146573	170415	218260
Частка проміжного споживання, %	39,06	41,31	41,01	33,15	45,79	45,60	47,34	49,03	44,27	46,06	47,78

Розроблено автором за даними [5, с. 8; 6, с. 10; 7, с. 9; 8, с. 11; 9, с. 37]

тку транспортного сектора з розміщенням процесів соціально-економічної активності та розвитку у регіонах України.

Постановка завдання. Моделі, засновані на моделі міжгалузевого балансу «витрати – випуск» В.В. Леонтьєва, можуть бути використані при прогнозуванні економічного розвитку регіону в результаті зміни транспортних витрат, враховуючи той факт, що попит у кожному регіоні екзогенний, а регіональна пропозиція еластична. Тому метою статті є виконання вартісної оцінки місця транспортного сектора в регіональних економічних системах з використанням інструментарію Системи національних рахунків, що дозволить визначити, з одного боку, сфери діяльності, для яких транспорт виступає ключовою статтею витрат, а з іншого – оцінити структуру витрат транспорту у галузевому розрізі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо вартісний склад валового випуску транспортної галузі за елементами проміжного споживання та доданої вартості (табл. 1 та рис. 1).

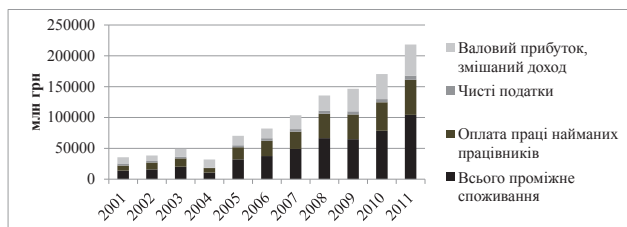

Рис. 1. Вартісна структура випуску ВЕД «Діяльність транспорту»

Розроблено автором

Одночасно із зростанням частки проміжного споживання відбувалося зростання оплати праці найманих працівників майже у сім разів за даними 2011 року порівняно з відповідними показниками 2001 року.

Зростання частки проміжного споживання у структурі випуску ВЕД «Діяльність транспорту» у 2011 році відбувалося в основному внаслідок зростання витрат на такі ВЕД, як «Нафтопереробка», «Добування вуглеводнів», «Виробництво машин та устаткування», «Транспорт» та «Електроенергетика» (рис. 2).

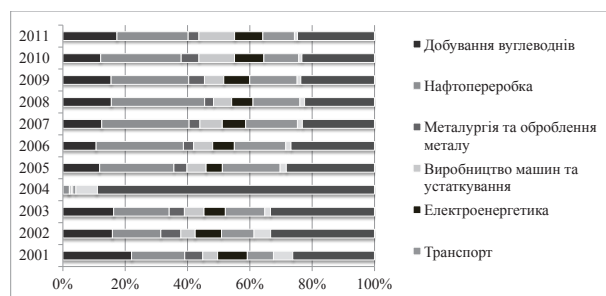

Рис. 2. Структура проміжного споживання транспорту, %

Розроблено автором

Зростання витрат на перші два види економічної діяльності у першу чергу пов'язано з дією цінового фактору, а саме із зростанням цін на паливно-мастильні матеріали.

Скорочення у структурі проміжного споживання у 2011 році (10,1%) у порівнянні з аналогічними по-

казниками у 2005–2009 рр. (15-18,6%) самовитрат, тобто витрат на ВЕД «Транспорт», можна охарактеризувати як позитивну тенденцію. Також вагомим є частка витрат на фінансове посередництво, яке займало значну частку витрат транспорту у 2004 році (більш ніж 50 відсотків від проміжного споживання).

Зростання проміжного споживання у структурі використання послуг ВЕД «Транспорт» (рис. 3) пояснюється постійно зростаючим попитом на послуги транспорту. Варто зазначити, що, враховуючи специфіку ВЕД «Транспорт», дана тенденція є позитивним фактором.

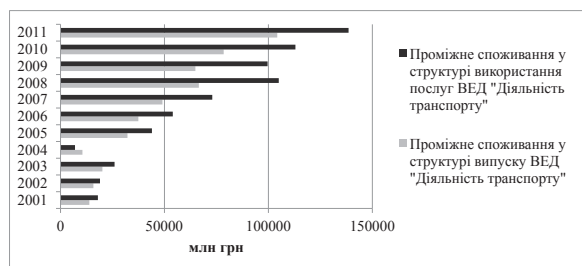

Рис. 3. Динаміка витрат на випуск ВЕД «Діяльність транспорту» та споживання послуг транспорту іншими галузями економіки

Розроблено автором за даними [5, с. 8-12; 6, с. 10-14; 7, с. 9-13; 8, с. 11-15; 9, с. 37-42]

Переслідуючи поставлену мету, у дослідженні було запропоновано розрахувати затрати економіки кожного окремого регіону на транспортні послуги. Задля цього були перемножені частки регіонів у загальному обсязі валової доданої вартості України за видами економічної діяльності та проміжне споживання послуг транспорту окремо усіма товарними групами, наведене у першому квадранті матриці «витрати – випуск».

Аналізуючи сферу транспортних послуг у розрізі регіонів (табл. 2), можна відмітити, що впродовж 2003–2011 років нарощування частки сфери транспортних послуг у проміжному споживанні регіонів відбувалося за рахунок Дніпропетровської та Донецької областей. Фактично частка затрат на сферу транспортних послуг у зазначених областях зростала з 2003 року по 2011 рік з 27,7 відсотків до 30,7 відсотків. Слід зауважити, що найбільша частка затрат на послуги транспорту припадала на переробну промисловість в усіх областях.

Аналізуючи використання послуг транспорту на проміжне споживання у динаміці, варто зазначити, що найбільші темпи зростання за аналізований період характерні окрім Дніпропетровської (16668,16 млн грн) та Донецької (18898,53 млн грн) областей, для Запорізької (5444,77 млн грн), Київської (5268,22 млн грн), Луганської (7902,35 млн грн), Одеської (3931,61 млн грн), Полтавської (5875,00 млн грн) та Харківської (5739,72 млн грн) областей.

Найвищі середньорічні темпи приросту спостерігалися у Київській, Черкаській та Дніпропетровській областях і, відповідно, склали 106,63%, 96,84% та 86,59%.

Найменші темпи середньорічного приросту у Чернівецькій (51,59%), Херсонській (52,62%) та Івано-Франківській (52,54%) областях, що свідчить про незначне зростання (відносно середніх показників по країні) попиту на послуги транспорту у цих областях.

Таблиця 2

Використання послуг транспорту на проміжне споживання по регіонам

Адміністративна одиниця	Приріст абсолютний, млн грн		Приріст відносний, %	
	2003–2011	Середньорічний	2003–2011	Середньорічний
АРК	2515,59	314,45	494,11	61,76
Вінницька	2141,96	267,74	497,03	62,13
Волинська	1427,65	178,46	581,01	72,63
Дніпропетровська	16668,16	2083,52	692,75	86,59
Донецька	18898,53	2362,32	549,53	68,69
Житомирська	1738,44	217,31	536,79	67,10
Закарпатська	1396,40	174,55	488,65	61,08
Запорізька	5444,77	680,60	586,27	73,28
Івано-Франківська	1900,34	237,54	420,35	52,54
Київська	5268,22	658,53	853,03	106,63
Кіровоградська	1588,35	198,54	554,33	69,29
Луганська	7902,35	987,79	677,99	84,75
Львівська	3743,09	467,89	486,88	60,86
Миколаївська	2201,63	275,20	550,23	68,78
Одеська	3931,61	491,45	443,22	55,40
Полтавська	5875,00	734,37	581,83	72,73
Рівненська	1420,89	177,61	516,56	64,57
Сумська	1937,25	242,16	432,97	54,12
Тернопільська	1166,98	145,87	544,23	68,03
Харківська	5739,72	717,47	536,05	67,01
Херсонська	1210,45	151,31	420,99	52,62
Хмельницька	1572,98	196,62	521,03	65,13
Черкаська	2887,23	360,90	774,74	96,84
Чернівецька	666,78	83,35	412,75	51,59
Чернігівська	1558,81	194,85	434,87	54,36

Розраховано автором

Таким чином, наведені показники характеризують споживання послуг транспорту різними видами економічної діяльності та дозволяють проаналізувати регіональні галузеві взаємозв'язки (рис. 4).

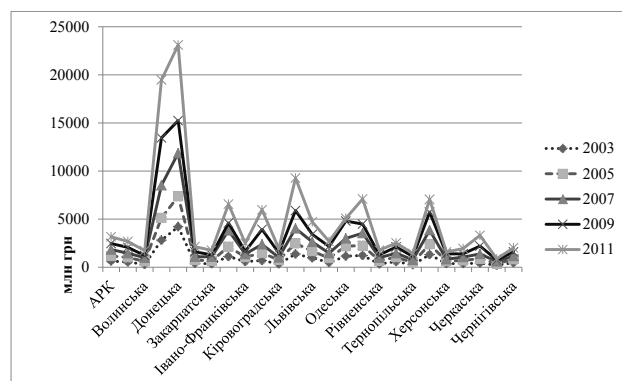

Рис. 4. Концентрація транспортних послуг у проміжному споживанні регіонів

Розроблено автором

Найбільшим попитом серед галузей економіки країни послуги транспорту користуються у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Полтавській, Харківській, Запорізькій, Одеській та Київській областях, на рисунку для даних областей характерні пікові значення аналізованого показника.

Основними видами економічної діяльності, які найбільше використовували послугу транспорту у 2011 році була «Переробна промисловість» – 49,9% (проти 39% у 2003 році), «Добувна промисловість» – 15,4% та «Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку» – 10,2%.

Значні частки також характерні для таких видів економічної діяльності, як «Сільське господарство, мисливство, лісове господарство» та «Діяльність транспорту та зв'язку» (близька семи відсотків).

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що послуги транспорту займають значну частку в основних показниках таблиці «витрати – випуск».

Структурні пропорції використання даних послуг показали позитивну тенденцію, а саме збільшення частки кінцевого споживання у структурі використання послуг транспорту. Але при цьому спостерігається збільшення частки проміжного споживання у вартісній структурі випуску сфери транспортних послуг.

Проведений аналіз міжгалузевих регіональних зв'язків дає змогу оцінити асиметрію транспортних послуг у вартісній структурі випуску економіки.

Переслідуючи поставлену мету, були розраховані частки використання послуг транспорту у валовій доданій вартості економіки кожного окремого регіону (табл. 3).

Приведені у таблиці розрахунки дають змогу простежити тенденції: збільшення частки використання послуг транспорту у валовій доданій вартості економіки регіону з 2003 до 2009 рр. та її зменшення майже у всіх регіонах у 2011 році відносно відповідного показника у 2009 році.

Збільшення частки використання послуг транспорту у валовій доданій вартості економіки регіону у 2011 році відносно 2009 року спостерігається лише у Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Полтавській та Черкаській областях.

Загальна картина відношення показників 2003 та 2011 років найбільш наглядно приведена на рисунку (рис. 5).

Таблиця 3
Частка використання послуг транспорту у валовій доданій вартості економіки регіону, %

Адміністративна одиниця	2003	2005	2007	2009	2011
АРК	8,73	9,75	9,37	9,43	8,89
Вінницька	8,75	10,96	10,21	10,88	10,07
Волинська	8,45	9,99	10,69	10,47	10,66
Дніпропетровська	13,20	14,39	13,57	16,14	16,17
Донецька	13,87	14,63	14,57	16,40	16,68
Житомирська	9,47	11,09	10,57	11,64	10,69
Закарпатська	8,95	10,50	11,08	10,68	10,46
Запорізька	11,00	12,59	13,28	13,84	15,57
Івано-Франківська	10,70	12,23	11,04	10,53	10,70
Київська	8,61	11,11	10,20	11,55	11,51
Кіровоградська	8,69	11,85	10,91	11,65	10,50
Луганська	13,73	14,92	14,49	17,48	19,29
Львівська	9,17	10,78	10,26	10,16	10,00
Миколаївська	9,16	10,96	10,76	11,40	10,76
Одеська	8,95	11,47	9,63	10,32	8,88
Полтавська	13,77	14,92	14,59	15,38	16,29
Рівненська	8,42	10,39	9,73	10,25	10,14
Сумська	12,07	14,19	12,80	13,94	12,02
Тернопільська	8,48	10,29	9,88	10,45	9,43
Харківська	9,07	10,29	9,55	10,39	10,17
Херсонська	9,93	10,52	9,85	10,92	9,34
Хмельницька	7,95	9,70	9,28	9,44	9,36
Черкаська	9,37	11,19	11,11	12,78	13,76
Чернівецька	8,40	9,46	9,40	9,16	7,70
Чернігівська	10,17	11,84	10,89	11,57	10,47

Розраховано автором за даними [10, с. 25–33]

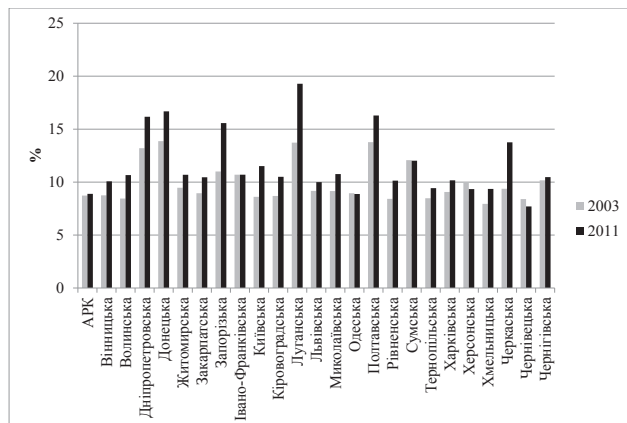

Рис. 5. Частка використання послуг транспорту у валовій доданій вартості економіки регіону, %

Розроблено автором

У 2003 році більш ніж 13 відсотків від валової доданої вартості склали витрати на послуги транспорту у чотирьох регіонах країни: Донецькій, Полтавській, Луганській та Дніпропетровській областях, найменша частка – у Хмельницькій (менш ніж 8%).

У 2011 році найбільша частка використання послуг транспорту спостерігалася у Луганській області та склала більш ніж 19%, найменша ж частка спостерігалася у Чернівецькій області (7,7%). Окрім Чернівецької області динаміка зменшення частки транспортних витрат також характерна для Одеської, Сумської та Херсонської областей.

Тенденція збільшення частки транспортних витрат у валовій доданій вартості економіки країни в цілому та кожному окремому регіону, з одного боку, є негативною, але, з іншого боку, вона є загальносвітовою та доводить першочергове значення розвитку транспортної галузі.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у роботі була проведена оцінка впливу транспорту на процеси соціально-економічного розвитку, що спирається на аналіз структури зв'язків на базі таблиць «витрати – випуск», а також оцінка концентрації частки транспортних послуг у вартісній структурі випуску регіонів. Це дозволило визначити, з одного боку, сфери діяльності, для яких транспорт виступає ключовою статтею витрат, а з іншого – оцінити структуру витрат транспорту у галузевому розрізі.

Майже половину валового випуску транспорту складає проміжне споживання, з якого близько 60% – це витрати на продукцію добувної та переробної промисловості. Крім того, можна відзначити стрімке зростання зв'язків між транспортом та іншими секторами економіки. Проведені розрахунки наглядно підтверджують, що концентрація обсягів транспортних послуг спостерігається у регіонах з найвищим рівнем соціально-економічного розвитку, які переважно виступають донорами ресурсів для розвитку інших регіонів.

Аналіз частки послуг транспорту у доданій вартості регіонів показав, що: високе значення частки транспорту свідчить про активність системи обігу в регіоні, та може вказувати на активність виробничого потенціалу. Зважаючи на зростання частки транспорту у майже всіх регіонах у 2011 році порівняно з 2003 роком, можна вказувати на підвищення концентрації процесів соціально-економічного розвитку та зростання перевезень. З іншого боку, це може бути також свідченням зменшення оптимальності існуючої схеми розміщення продуктивних сил регіону та зв'язків між ними, що є типовим для процесу реформування та оновлення економічної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Леонтьев В. Межотраслевая экономика / В. Леонтьев ; пер. с англ. – М. : Экономика, 1997. – 315 с.
2. Васильев О.В. Методология і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України : монографія / О.В. Васильев. – Харків : ХНАМГ, 2007. – 341 с.
3. Пащенко Ю.Є. Розвиток та розміщення транспортно-дорожнього комплексу України : монографія / Ю.Є. Пащенко / За ред. С.І. Дорогунцова. – К. : Наук. світ, 2003. – 467 с.
4. Чернюк Л.Г. Транспорт і регіональні системи продуктивних сил України : монографія / Л.Г. Чернюк, Т.В. Пєпа, О.М. Ярош ; за ред. Л.Г. Чернюк. – К. : Науковий світ, 2003. – 182 с.
5. Таблиця «витрати – випуск» України за 2003 рік у цінах споживачів / за ред. І.М. Нікітіної. – К. : Державна служба статистики України, 2005. – 51 с.
6. Таблиця «витрати – випуск» України за 2005 рік у цінах споживачів / за ред. І.М. Нікітіної. – К. : Державна служба статистики України, 2007. – 52 с.
7. Таблиця «витрати – випуск» України за 2007 рік у цінах споживачів / за ред. І.М. Нікітіної. – К. : Державна служба статистики України, 2009. – 49 с.
8. Таблиця «витрати – випуск» України за 2009 рік у цінах споживачів / за ред. І.М. Нікітіної. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 46 с.
9. Національні рахунки України за 2011 рік / за ред. І.М. Нікітіної. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 172 с.
10. Регіони України – 2013. Ч. II : статистичний збірник / за ред. О.Г. Осауленка ; Держ. ком. стат. України. – К., 2013. – 783 с.